Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Anden Afdeling)

11. november 2021 *

»Præjudiciel forelæggelse – artikel 81 EF, 84 EF og 85 EF – EØS-aftalens artikel 53 – karteller – virksomheders adfærd i sektoren for lufttransport mellem Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS) og tredjelande, som har fundet sted inden for rammerne af artikel 84 EF og 85 EF – erstatningssøgsmål – de nationale retsinstansers kompetence til anvende artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53«

I sag C-819/19,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af rechtbank Amsterdam (ret i første instans i Amsterdam, Nederlandene) ved afgørelse af 18. september 2019, indgået til Domstolen den 6. november 2019, i sagen

**Stichting Cartel Compensation,**

**Equilib Netherlands BV**

mod

**Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV,**

**Martinair Holland NV,**

**Deutsche Lufthansa AG,**

**Lufthansa Cargo AG,**

**British Airways plc,**

**Air France SA,**

**Singapore Airlines Ltd,**

**Singapore Airlines Cargo Pte Ltd,**

**Swiss International Air Lines AG,**

**Air Canada,**

* Processprog: nederlandsk.

**Cathay Pacific Airways Ltd,**

**Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden,**

**SAS AB,**

**SAS Cargo Group A/S,**

har

DOMSTOLEN (Anden Afdeling),

sammensat af formanden for Første Afdeling, A. Arabadjiev (refererende dommer), som fungerende formand for Anden Afdeling, og dommerne I. Ziemele, T. von Danwitz, P.G. Xuereb og A. Kumin,

generaladvokat: M. Bobek,

justitssekretær: ekspeditionssekretær M. Ferreira,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 21. januar 2021,

efter at der er afgivet indlæg af:

– Stichting Cartel Compensation ved advocaten J. van den Brande og J.T. Verheij,

– Equilib Netherlands BV ved advocaten J.W. Fanoy, M.H.J. van Maanen og T. Raats,

– Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV ved advocaten S.L. Boersen, M. Smeets, J.S. Kortmann, T. Heikens, S. Goldstein og T.M. Welling,

– Martinair Holland NV ved advocaten S.L. Boersen, M. Smeets, J.S. Kortmann, T. Heikens og S. Goldstein,

– Deutsche Lufthansa AG ved advocaten P.N. Malanczuk, A. Koeman, J.P. van der Klein og M.J. Schaufeli,

– Lufthansa Cargo AG og Swiss International Air Lines AG ved advocaten P.N. Malanczuk og J.P. van der Klein,

– British Airways plc, Air Canada og Cathay Pacific Airways Ltd ved advocaten J.K. de Pree og J. The,

– Air France SA ved advocaten D.A.M.H.W. Strik og T.M. Welling,

– Singapore Airlines Ltd og Singapore Airlines Cargo Pte Ltd ved advocaten I. VerLoren van Themaat, M. van Heezik, N.T. Dempsey, L.N.M. van Uden og V.E.J. Dijkstra,

– Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden, SAS AB og SAS Cargo Group A/S ved advocaten E. Pijnacker Hordijk, W. Heemskerk og S.R. Kingma,

– Europa-Kommissionen ved A. Dawes, T. Franchoo, F. van Schaik og C. Zois, som befuldmægtigede,

– EFTA-Tilsynsmyndigheden ved C. Simpson, I.O. Vilhjálmsdóttir, C. Zatschler og M. Sánchez Rydelski, som befuldmægtigede,

– den norske regering ved E. Sandaa og H. Kolderup, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 6. maj 2021,

afsagt følgende

## Dom

1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 81 EF, 84 EF og 85 EF, artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde af 2. maj 1992 (EFT 1994, L 1, s. 3, herefter »EØS-aftalen«) samt artikel 6 i Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i […] artikel 81 [EF] og 82 [EF] (EFT 2003, L 1, s. 1).

2 Denne anmodning er blevet fremsat i forbindelse med en tvist mellem på den ene side Stichting Cartel Compensation (herefter »SCC«) og Equilib Netherlands BV (herefter »Equilib«) og på den anden side Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV, Martinair Holland NV, Deutsche Lufthansa AG, Lufthansa Cargo AG, British Airways plc, Air France SA, Singapore Airlines Ltd, Singapore Airlines Cargo Pte Ltd, Swiss International Air Lines AG, Air Canada, Cathay Pacific Airways Ltd, Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden, SAS AB og SAS Cargo Group A/S vedrørende erstatning for skade som følge af disse luftfartsselskabers overtrædelse af artikel 81 EF.

## Retsforskrifter

### *Forordning nr. 17 og nr. 141*

3 Artikel 5, stk. 1, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962: Første forordning om anvendelse af bestemmelserne i [artikel 81 EF og 82 EF] (EFT 1959-1962 s. 81), bestemte:

»Aftaler, vedtagelser og samordnet praksis af den i […] artikel [81], stk. 1, [EF] omhandlede art, som består ved denne forordnings ikrafttræden, og med hensyn til hvilke deltagerne agter at påberåbe sig bestemmelserne i […] artikel [81], stk. 3, [EF,] skal inden [den] 1. august 1962 anmeldes til Kommissionen.«

4 Denne forordnings artikel 6 havde følgende ordlyd:

»1. Når Kommissionen træffer en beslutning i henhold til […] artikel [81], stk. 3, [EF,] skal den deri angive det tidspunkt, fra hvilket beslutningen skal have virkning. Dette tidspunkt kan ikke ligge forud for anmeldelsesdagen.

2. Bestemmelsen i stk. 1, [andet punktum], finder ikke anvendelse på […] aftaler, vedtagelser og former for samordnet praksis […], som er omhandlet i artikel 5, stk. 1, og som er anmeldt inden udløbet af den i denne […] bestemmelse fastsatte frist.«

5 Artikel 1 i Rådets forordning nr. 141 af 26. november 1962 om ikke-anvendelse af Rådets forordning nr. 17 (EFT 1959-1962 s. 258), som ændret ved Rådets forordning nr. 1002/67/EØF af 14. december 1967 (org.ref.: JO 1967, 306, s. 1) (herefter »forordning nr. 141«), bestemte:

»Forordning nr. 17 finder ikke anvendelse på aftaler, vedtagelser og samordnet praksis inden for transportsektoren, som har fastsættelse af transportpriser og vilkår, begrænsning af eller kontrol med transporttilbud eller fordeling af transportmarkederne til formål eller til følge, og heller ikke på virksomheders misbrug af en dominerende stilling på transportmarkedet som omhandlet i […] artikel [82 EF].«

6 Denne forordnings artikel 3 fastsatte:

»For transporten med jernbane, ad landeveje og sejlbare vandveje gælder denne forordnings artikel 1 indtil [den] 30. juni 1968.«

### *Forordning (EØF) nr. 3975/87 og nr. 3976/87*

7 Artikel 1 i Rådets forordning (EØF) nr. 3975/87 af 14. december 1987 om fastsættelse af fremgangsmåden ved anvendelse af konkurrencereglerne på virksomheder i luftfartssektoren (EFT 1987, L 374, s. 1), som ændret ved Rådets forordning (EØF) nr. 2410/92 af 23. juli 1992 (EFT 1992, L 240, s. 18) (herefter »forordning nr. 3975/87«), havde følgende ordlyd:

»1. I denne forordning fastlægges de nærmere retningslinjer for anvendelsen af […] artikel [81 EF] og [82 EF] på lufttransport.

2. Den finder kun anvendelse på luftfart mellem [lufthavne i Den Europæiske Union].«

8 Artikel 1 i Rådets forordning (EØF) nr. 3976/87 af 14. december 1987 om anvendelse af […] artikel [81], stk. 3, [EF] på visse kategorier af aftaler og samordnet praksis inden for luftfartssektoren (EFT 1987, L 374, s. 9), som ændret ved Rådets forordning (EØF) nr. 2411/92 af 23. juli 1992 (EFT 1992, L 240, s. 19) (herefter »forordning nr. 3976/87«), bestemte:

»Denne forordning finder anvendelse på luftfart mellem lufthavne i [EU].«

### *Forordning nr. 1/2003*

9 Artikel 6 i forordning nr. 1/2003 fastsætter:

»De nationale domstole har kompetence til at anvende […] artikel 81 [EF] og 82 [EF].«

10 Denne forordnings artikel 16, stk. 1, bestemmer:

»Når de nationale domstole i henhold til […] artikel 81 [EF] eller 82 [EF] træffer afgørelse om aftaler, vedtagelser eller praksis, som allerede er genstand for en kommissionsbeslutning, kan de ikke træffe afgørelser, der er i strid med den beslutning, som Kommissionen har truffet. De skal ligeledes undgå

at træffe afgørelser, som vil være i strid med en beslutning, som Kommissionen har til hensigt at træffe i en procedure, som den har indledt. […]«

11 Nævnte forordnings artikel 32 med overskriften »Udelukkelse fra anvendelsesområdet« bestemmer:

»Nærværende forordning finder ikke anvendelse på:

[…]

c) lufttransport mellem Fællesskabets lufthavne og tredjelande.«

12 Samme forordnings artikel 43, stk. 1 og 2, fastsætter:

»1. Forordning nr. 17 ophæves med undtagelse af artikel 8, stk. 3, som fortsat finder anvendelse på beslutninger, der er vedtaget i henhold til […] artikel 81, stk. 3, [EF] før anvendelsesdatoen for denne forordning, indtil udløbet af gyldighedsperioden for disse beslutninger.

2. Forordning nr. 141 ophæves.«

13 Artikel 45, stk. 1 og 2, i forordning nr. 1/2003 har følgende ordlyd:

»Denne forordning træder i kraft på tyvendedagen efter offentliggørelsen i [*Den Europæiske Unions*] Tidende.

Den anvendes fra den 1. maj 2004.«

### *Forordning (EF) nr. 411/2004*

14 Artikel 1 i Rådets forordning (EF) nr. 411/2004 af 26. februar 2004 om ophævelse af forordning (EØF) nr. 3975/87 og om ændring af forordning (EØF) nr. 3976/87 og forordning (EF) nr. 1/2003 med hensyn til flytrafik mellem [EU] og tredjelande (EUT 2004, L 68, s. 1) bestemmer:

»Forordning […] nr. 3975/87 ophæves med undtagelse af artikel 6, stk. 3, som fortsat finder anvendelse på beslutninger, der er vedtaget i henhold til […] artikel 81, stk. 3, [EF] inden ikrafttrædelsen af forordning (EF) nr. 1/2003, indtil disse beslutningers gyldighedsperiode udløber.«

15 Artikel 2 i forordning nr. 411/2004 er affattet således:

»I artikel 1 i forordning […] nr. 3976/87 udgår ordene »mellem lufthavne i [Unionen]«.«

16 Artikel 3 i forordning nr. 411/2004 fastsætter:

»I artikel 32 i forordning (EF) nr. 1/2003 udgår litra c).«

17 Artikel 4, stk. 1 og 2, i forordning nr. 411/2004 har følgende ordlyd:

»Denne forordning træder i kraft på tredjedagen efter offentliggørelsen i *Den Europæiske Unions Tidende*.

Den anvendes fra den 1. maj 2004.«

### *Aftale mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart*

18 Artikel 1, stk. 2, i aftale mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart, undertegnet i Luxembourg den 21. juni 1999 og godkendt på Det Europæiske Fællesskabs vegne ved afgørelse 2002/309/EF, Euratom truffet af Rådet og Kommissionen, for så vidt angår aftalen om videnskabeligt og teknologisk samarbejde, den 4. april 2002 om indgåelse af syv aftaler med Det Schweiziske Forbund (EFT 2002, L 114, s. 1), bestemmer:

»Denne aftales bestemmelser og de forordninger og direktiver, som er anført i bilaget, gælder derfor på betingelserne i det følgende. […]«

19 Bilaget til denne aftale er affattet som følger:

»For denne aftales vedkommende gælder følgende:

– [N]år retsakterne i dette bilag omtaler [Unionens] medlemsstater eller betingelserne for forbindelsen med dem, gælder omtalen også Schweiz eller betingelserne for forbindelser med Schweiz.

[…]

2. Konkurrenceregler

Enhver henvisning i følgende tekster til […] artikel 81 [EF] og 82 [EF] forstås som en henvisning til denne aftales artikel 8 og 9.

[…]

Nr. 3975/87

Rådets forordning af 14. december 1987 om fastsættelse af fremgangsmåden ved anvendelse af konkurrencereglerne på virksomheder i luftfartssektoren, senest ændret ved forordning (EØF) nr. 1284/91 og (EØF) nr. 2410/92 (jf. det følgende).

(Artikel 1-7, artikel 8, stk. 1-2, artikel 9-11, artikel 12, stk. 1-2 og 4-5, artikel 13, stk. 1-2, artikel 14-19)

[…]

Nr. 3976/87

Rådets forordning af 14. december 1987 om anvendelse af […] artikel [81], stk. 3, [EF] på visse kategorier af aftaler og samordnet praksis inden for luftfartssektoren, senest ændret ved forordning (EØF) nr. 2344/90 og (EØF) nr. 2411/92 (jf. det følgende).

(Artikel 1-5, 7)

[…]«

20 I henhold til aftalens artikel 36, stk. 1, og til underretning om ikrafttrædelsen af syv aftaler med Det Schweiziske Forbund inden for sektorerne fri bevægelighed for personer, luft- og landtransport, offentlige indkøb, videnskabeligt og teknisk samarbejde, gensidig anerkendelse af overensstemmelsesvurdering og handel med landbrugsprodukter (EFT 2002, L 114, s. 480) trådte aftalen mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart i kraft den 1. juni 2002.

## Tvisten i hovedsagen og det præjudicielle spørgsmål

21 Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at Kommissionen ved afgørelse C(2010) 7694 final af 9. november 2010 om en procedure efter artikel 101 [TEUF], artikel 53 i EØS-aftalen og artikel 8 i aftalen mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart (sag C.39258 – Luftfragt) (herefter »2010-afgørelsen«) fastslog, at 21 juridiske personer i lufttransportsektoren havde tilsidesat artikel 101 TEUF og/eller EØS-aftalens artikel 53 og artikel 8 i aftalen mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart ved at samordne deres prispolitikker på området for luftfragttjenester hvad angår brændstof- og sikkerhedstillæg og betaling af kommission på disse, og pålagde disse juridiske personer bøder for den adfærd, som var udvist:

– Fra den 7. december 1999 til den 14. februar 2006 hvad angår luftfragttjenester på ruter mellem lufthavne i Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS).

– Fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006 hvad angår luftfragttjenester på ruter mellem lufthavne i EU og lufthavne uden for EØS, idet Kommissionen fandt, at forordning nr. 3975/87 ikke gav den kompetence til inden den 1. maj 2004 at anvende artikel 81 EF på disse tjenester.

– Fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006 hvad angår luftfragttjenester på ruter mellem lufthavne i lande, der er kontraherende parter i EØS-aftalen, men ikke medlemsstater, og tredjelande, idet Kommissionen fandt, at forordning nr. 1/2003 inden den 19. maj 2005 endnu ikke fandt anvendelse med henblik på gennemførelsen af EØS-aftalen vedrørende disse tjenester.

– Fra den 1. juni 2002 til den 14. februar 2006 hvad angår luftfragttjenester på ruter mellem lufthavne i EU og lufthavne i Schweiz, idet Kommissionen fandt, at forordning nr. 3975/87 inden den 1. juni 2002 endnu ikke var integreret i aftalen mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart.

22 Den Europæiske Unions Ret annullerede ved domme af 16. december 2015 2010-afgørelsen som følge af en procedurefejl, for så vidt angik visse af de juridiske personer, der var blevet pålagt en bøde.

23 Kommissionen genoptog sagsbehandlingen, og ved afgørelse C(2017) 1742 final af 17. marts 2017 om en procedure efter artikel 101 [TEUF], artikel 53 i EØS-aftalen og artikel 8 i aftalen mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart (sag AT.39258 – Luftfragt) (herefter »2017-afgørelsen«) pålagde den 19 af de 21 juridiske personer, der er nævnt i nærværende doms præmis 21, herunder de sagsøgte i hovedsagen, bøder.

24 SCC og Equilib, som er juridiske personer med hjemsted i Nederlandene, og som er oprettet med henblik på ad rettens vej at opnå erstatning for skader som følge af overtrædelser af konkurrenceretten, har for den forelæggende ret anlagt søgsmål i det væsentlige med påstand om, at retten fastslår, at de sagsøgte i hovedsagen, idet de fra 1999 til 2006 samordnede deres prispolitikker vedrørende luftfragttjenester, handlede ulovligt i forhold til de godsspeditører, der havde købt disse tjenester, samt at retten pålægger disse luftfartsselskaber til solidarisk hæftelse at betale fuldstændig erstatning, inklusive renter, for den skade, som disse speditører har lidt som følge af denne adfærd, idet nævnte speditører faktisk har afstået deres erstatningskrav vedrørende denne skade til SCC og Equilib.

25 Den forelæggende ret har nærmere bestemt anført, at tvisten i hovedsagen navnlig rejser spørgsmålet om, hvorvidt denne ret har kompetence til at anvende det forbud, der er fastsat i artikel 81, stk. 1, EF, på den adfærd, som de sagsøgte i hovedsagen udviste før den 1. maj 2004 på ruter mellem lufthavne i EU og lufthavne uden for EØS, før den 19. maj 2005 på ruter mellem lufthavne i lande, der er kontraherende parter i EØS-aftalen, men ikke medlemsstater, og tredjelande, og før den 1. juni 2002 på ruter mellem lufthavne i EU og lufthavne i Schweiz.

26 For den forelæggende ret har SCC og Equilib principalt gjort gældende, at denne ret har kompetence til at anvende artikel 81 EF på denne adfærd, med den begrundelse, at denne bestemmelse havde direkte horisontal virkning under hele kartellets varighed. Subsidiært har SCC og Equilib gjort gældende, at den forelæggende ret i medfør af artikel 6 i forordning nr. 1/2003 ved ikrafttrædelsen af denne forordning under alle omstændigheder fik kompetence til at anvende artikel 81 EF med tilbagevirkende kraft på den i hovedsagen omhandlede adfærd.

27 De sagsøgte i hovedsagen har i det væsentlige bestridt den forelæggende rets kompetence, idet de har gjort gældende, at artikel 81 EF ikke havde direkte virkning i den periode, hvor den i hovedsagen omhandlede adfærd fandt sted, og at der i det foreliggende tilfælde ikke findes en forudgående afgørelse fra Kommissionen eller en national konkurrencemyndighed som omhandlet i artikel 84 EF og 85 EF vedrørende denne adfærd. De har anført, at det er i strid med retssikkerhedsprincippet at tillægge artikel 81 EF tilbagevirkende kraft, og dette kan ikke støttes på ordlyden af, formålet med og opbygningen af forordning nr. 1/2003.

28 Den forelæggende ret er af den opfattelse, at det følger af Domstolens praksis, at de forbud, der er fastsat i artikel 81, stk. 1, EF og artikel 82 EF, efter selve deres art tilsigter at skabe direkte virkninger i forholdet mellem borgerne, og at disse bestemmelser derfor direkte tillægger borgerne rettigheder, som de nationale retsinstanser skal beskytte, uanset om medlemsstaternes myndigheder eller Kommissionen gennemfører disse bestemmelser.

29 De nationale retsinstansers kompetence til at anvende artikel 81, stk. 1, EF og artikel 82 EF i en tvist mellem private følger således af disse bestemmelsers direkte virkning. Denne kompetence er uafhængig af den administrative gennemførelse af konkurrencereglerne som foreskrevet i artikel 84 EF og 85 EF og forudsætter ikke, at der findes en forudgående afgørelse fra de nationale konkurrencemyndigheder eller Kommissionen vedrørende den omhandlede aftale eller praksis.

30 De nationale retsinstansers kompetence til at anvende artikel 81 EF er kun begrænset i de situationer, hvor det fortsat er muligt at indrømme en fritagelse i henhold til artikel 81, stk. 3, EF. Denne begrænsning er nødvendig af hensyn til den risiko for retssikkerheden, som følger af en national retsafgørelse om, at en aftale er ugyldig, som efterfølgende kan gøres til genstand for en administrativ afgørelse, der vedtages i medfør af sidstnævnte bestemmelse, om, at artikel 81, stk. 1, EF ikke kan anvendes herpå.

31 Det følger heraf, at den nationale retsinstans kan og skal undersøge aftaler og praksis i lyset af artikel 81 EF, når artikel 81, stk. 3, EF ikke længere finder anvendelse. Dette er tilfældet i den foreliggende sag. Det er nemlig ubestridt, at de sagsøgte i hovedsagen ikke under kartellets varighed anmodede de nationale konkurrencemyndigheder eller Kommissionen om anvendelse af artikel 81, stk. 3, EF, og at disse selskaber ikke længere kan gøre dette, da forordning nr. 1/2003 ikke foreskriver denne mulighed. På denne baggrund er der med hensyn til denne adfærd ikke længere risiko for, at en afgørelse fra en national retsinstans modsiger en administrativ afgørelse.

32 Det er derfor den forelæggende rets opfattelse, at den har kompetence til efterfølgende at træffe afgørelse om den i hovedsagen omhandlede adfærd. Ifølge den forelæggende ret ville den modsatte opfattelse nemlig medføre, at ingen myndighed ville kunne bedømme anvendelsen af artikel 81 EF på denne type adfærd, hvilket ville hindre en »ikke-udbredelse« af lignende adfærd.

33 Den forelæggende ret har imidlertid anført, at High Court of Justice (England & Wales), Chancery Division (ret i første instans (England og Wales), afdelingen for handelsretlige sager mv., Det Forenede Kongerige), i sin afgørelse af 4. oktober 2017, ([2017] EWHC 2420 (Ch)), som er blevet stadfæstet af Court of Appeal (England and Wales) (appeldomstol (England og Wales), Det Forenede Kongerige), i et søgsmål med påstand om erstatning for skade lidt som følge af det i hovedsagen omhandlede kartel fastslog, at den, eftersom der ikke forelå en afgørelse fra de kompetente nationale myndigheder eller Kommissionen om konstatering af en overtrædelse, ikke havde kompetence til at træffe afgørelse i søgsmålet med hensyn til den i hovedsagen omhandlede adfærd. Den forelæggende ret er af den opfattelse, at det i denne situation er nødvendigt at forelægge Domstolen en anmodning om præjudiciel afgørelse for at sikre en ensartet anvendelse af EU-retten.

34 På denne baggrund har rechtbank Amsterdam (retten i første instans i Amsterdam, Nederlandene) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Er en national ret i en tvist mellem skadelidte parter (i dette tilfælde bortfragtere, modtagere af luftfragttjenesteydelser) og luftfartsselskaber beføjet til – enten i medfør af den direkte virkning af artikel 101 TEUF, eller i al fald af EØS-aftalens artikel 53, eller i medfør af (den umiddelbare virkning af) artikel 6 i forordning 1/2003 – at anvende artikel 101 TEUF, eller i al fald EØS-aftalens artikel 53, i fuldt omfang på aftaler/samordnet praksis mellem luftfartsselskaberne vedrørende fragttjenesteydelser på flyvninger gennemført før den 1. maj 2004 på ruter mellem lufthavne i EU og lufthavne uden for EØS, henholdsvis før den 19. maj 2005 på ruter mellem Island, Liechtenstein, Norge og lufthavne uden for EØS, henholdsvis på flyvninger gennemført før den 1. juni 2002 mellem lufthavne i EU og Schweiz, også i den periode, hvor overgangsordningen i henhold til artikel 104 TEUF og 105 TEUF var gældende, eller er overgangsordningen til hinder herfor?«

## Om det præjudicielle spørgsmål

35 Med spørgsmålet ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 81 EF, 84 EF og 85 EF samt EØS-aftalens artikel 53 skal fortolkes således, at en national retsinstans i en privatretlig tvist vedrørende et erstatningssøgsmål, som den er forelagt, efter at forordning nr. 1/2003 trådte i kraft, har kompetence til at anvende artikel 81 EF eller EØS-aftalens artikel 53 på virksomheders adfærd inden for sektoren for lufttransport mellem en medlemsstat og et andet tredjeland end Schweiz, som fandt sted før den 1. maj 2004, på virksomheders adfærd inden for

sektoren for lufttransport mellem en medlemsstat og Schweiz, som fandt sted før den 1. juni 2002, og på virksomheders adfærd inden for sektoren for lufttransport mellem et EØS-land, der ikke er en medlemsstat, og et tredjeland, som fandt sted inden den 19. maj 2005, selv om hverken medlemsstaternes myndigheder eller Kommissionen har truffet en afgørelse i henhold til artikel 84 EF eller 85 EF vedrørende denne adfærd.

36 Hvad i denne henseende i første række angår fortolkningen af EF-traktatens bestemmelser skal det bemærkes, at det følger af EØF-traktatens artikel 87 (senere artikel 83, stk. 1, EF), at de fornødne forordninger eller direktiver om anvendelsen af principperne i artikel 81 EF og 82 EF udstedes af Rådet på forslag af Kommissionen og efter høring af Europa-Parlamentet.

37 I medfør af denne kompetence vedtog Rådet først forordning nr. 17 og udelukkede herefter ved vedtagelsen af forordning nr. 141 konkurrencebegrænsninger, der direkte påvirkede markederne for transporttjenester, fra anvendelsesområdet for førstnævnte forordning (jf. i denne retning dom af 24.10.2002, Aéroports de Paris mod Kommissionen, C-82/01 P, EU:C:2002:617, præmis 18, og af 1.2.2018, Deutsche Bahn m.fl. mod Kommissionen, C-264/16 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2018:60, præmis 25-29).

38 Selv om Rådet ved vedtagelsen af forordning nr. 3975/87 og nr. 3976/87 herefter fastlagde reglerne til gennemførelse af EØF-traktatens artikel 85 og 86 (senere artikel 81 EF og 82 EF) på aktiviteter, der direkte vedrørte leveringen af lufttransporttjenester, fandt disse forordninger kun anvendelse på lufttransporttjenester mellem lufthavne i EU (jf. i denne retning dom af 11.4.1989, Saeed Flugreisen og Silver Line Reisebüro, 66/86, EU:C:1989:140, præmis 11).

39 Endelig vedtog Rådet dels forordning nr. 1/2003, hvis artikel 43, sammenholdt med forordningens artikel 45, ophævede forordning nr. 17 delvist og forordning nr. 141 fuldstændigt med virkning fra den 1. maj 2004, dels forordning nr. 411/2004, hvis artikel 1, sammenholdt med denne forordnings artikel 4, delvist ophævede forordning nr. 3975/87 med virkning fra samme dato, og hvis artikel 2 og 3, sammenholdt med dens artikel 4, bevirkede en udvidelse af anvendelsesområdet for henholdsvis forordning nr. 3976/87 og forordning nr. 1/2003 til lufttransport mellem lufthavne i EU og lufthavne i tredjelande med virkning fra nævnte dato.

40 Det følger heraf, at de bestemmelser, som er blevet vedtaget i medfør af artikel 83, stk. 1, EF, først trådte i kraft den 1. maj 2004 for de konkurrencebegrænsninger, som direkte påvirker markedet for lufttransport mellem lufthavne i EU og lufthavne i tredjelande.

41 Uden sådanne bestemmelser fandt således alene ordningerne til gennemførelse af konkurrencereglerne, som er fastsat i artikel 84 EF og 85 EF, anvendelse på disse tjenester før denne dato (jf. i denne retning dom af 30.4.1986, Asjes m.fl., 209/84-213/84, EU:C:1986:188, præmis 52, og af 11.4.1989, Saeed Flugreisen og Silver Line Reisebüro, 66/86, EU:C:1989:140, præmis 21).

42 For så vidt som den i hovedsagen omhandlede adfærd, der fandt sted fra 1999 til den 1. maj 2004, direkte vedrørte lufttransporttjenester mellem lufthavne i EU og lufthavne i tredjelande og kunne påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne som omhandlet i artikel 81, stk. 1, EF, hvilket det påhviler den forelæggende ret at efterprøve, henhørte denne adfærd i det foreliggende tilfælde ikke under de i medfør af artikel 83 EF trufne bestemmelser, men alene under ordningerne for gennemførelse af konkurrencereglerne, som er fastsat i artikel 84 EF og 85 EF.

43 Det samme gør sig gældende for den i hovedsagen omhandlede adfærd, der fandt sted mellem 1999 og datoen for ikrafttrædelsen af aftalen mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart, dvs. den 1. juni 2002, for så vidt som denne adfærd direkte vedrørte lufttransporttjenester mellem lufthavne i EU og lufthavne i Schweiz og kunne påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne, hvilket det påhviler den forelæggende ret at efterprøve. Som det fremgår af denne aftales artikel 1, stk. 2, sammenholdt med bilaget til denne aftale, blev lufthavne i Schweiz nemlig efter nævnte aftales ikrafttræden anset for at være »lufthavne i [EU]« som omhandlet i artikel 1, stk. 2, i forordning nr. 3975/87 og artikel 1 i forordning nr. 3976/87, og ikke længere som lufthavne i et tredjeland.

44 De sagsøgte i hovedsagen har såvel i deres skriftlige bemærkninger for Domstolen som i retsmødet i det væsentlige anført, at sektoren for lufttransport forblev udelukket fra anvendelsesområdet for artikel 81 EF, indtil forordning nr. 1/2003 trådte i kraft den 1. maj 2004. Disse procesdeltagere og Kommissionen har ligeledes gjort gældende, at artikel 81, stk. 1, EF inden for rammerne af artikel 84 EF og 85 EF under alle omstændigheder ikke havde direkte virkning, eftersom de nationale retsinstanser ikke kunne anvende førstnævnte bestemmelse uden en afgørelse fra de kompetente nationale myndigheder eller Kommissionen, som fastslog en overtrædelse af nævnte bestemmelse. Eftersom forordning nr. 1/2003 i sin artikel 6 foreskriver, at de nationale domstole herefter havde kompetence til at anvende artikel 81 EF og 82 EF i fuldt omfang, fastsatte denne forordning således en ny retsnorm, som ikke kunne anvendes med tilbagevirkende kraft på adfærd, der som den i hovedsagen omhandlede adfærd havde fundet sted inden denne forordnings ikrafttræden og inden for rammerne af artikel 84 EF og 85 EF.

45 Det skal i denne henseende for det første bemærkes, at Domstolen allerede har fastslået, at lufttransport på samme måde som andre transportgrene er blevet underkastet traktaternes almindelige regler, herunder konkurrencereglerne, fra disses ikrafttræden (jf. i denne retning dom af 30.4.1986, Asjes m.fl., 209/84-213/84, EU:C:1986:188, præmis 35-45).

46 Som generaladvokaten i det væsentlige har anført i punkt 72-77 i forslaget til afgørelse, har Rådet i øvrigt ikke benyttet sin kompetence i henhold til artikel 83, stk. 2, litra c), EF til at begrænse det materielle anvendelsesområde for artikel 81 EF inden for sektoren for lufttransport.

47 For det andet skal det fremhæves, at det følger af fast retspraksis, at EU-retten ikke blot pålægger borgerne forpligtelser, men også giver dem rettigheder, som dermed bliver en del af de rettigheder, der som helhed tilkommer borgerne. Disse rettigheder består ikke blot, når de udtrykkeligt er indrømmet i traktaterne, men også, når traktaterne pålægger private, medlemsstaterne eller EU-institutionerne entydige forpligtelser (dom af 20.9.2001, Courage og Crehan, C-453/99, EU:C:2001:465, præmis 19, og af 6.6.2013, Donau Chemie m.fl., C-536/11, EU:C:2013:366, præmis 20).

48 I denne forbindelse har Domstolen allerede fastslået, at artikel 81, stk. 1, EF skaber umiddelbare virkninger i forholdet mellem private og fremkalder rettigheder for borgerne, som de nationale retsinstanser skal beskytte (jf. i denne retning dom af 12.12.2019, Otis Gesellschaft m.fl., C-435/18, EU:C:2019:1069, præmis 21 og den deri nævnte retspraksis, og af 6.10.2021, Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, præmis 32 og den deri nævnte retspraksis).

49 Enhver har nemlig ret til under en retssag at påberåbe sig en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF og dermed at påberåbe sig den manglende retsvirkning som omhandlet i artikel 81, stk. 2, EF af en aftale eller en praksis, som er forbudt i henhold til denne bestemmelse (jf. i denne retning dom af 13.7.2006, Manfredi m.fl., C-295/04 – C-298/04, EU:C:2006:461, præmis 59), samt til at kræve

erstatning for den påførte skade, når der er årsagsforbindelse mellem den nævnte skade og denne aftale eller denne praksis (dom af 12.12.2019, Otis Gesellschaft m.fl., C-435/18, EU:C:2019:1069, præmis 23 og den deri nævnte retspraksis).

50 Hvad endvidere nærmere bestemt angår søgsmål med påstand om erstatning for overtrædelse af Unionens konkurrenceregler, der anlægges for de nationale retsinstanser, har Domstolen fastslået, at disse søgsmål sikrer den fulde virkning af artikel 81 EF, navnlig den effektive virkning af forbuddet i denne bestemmelses stk. 1, og derved forøger virkningen af Unionens konkurrenceregler, eftersom de er egnet til at hindre de ofte skjulte aftaler eller former for praksis, der kan begrænse eller fordreje konkurrencevilkårene (jf. i denne retning dom af 14.3.2019, Skanska Industrial Solutions m.fl., C-724/17, EU:C:2019:204, præmis 25, 43 og 44, af 12.12.2019, Otis Gesellschaft m.fl., C-435/18, EU:C:2019:1069, præmis 22, 24 og 26, og af 6.10.2021, Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, præmis 33 og 35).

51 De nationale retsinstanser har således kompetence til at anvende artikel 81 EF i bl.a. privatretlige tvister, idet denne kompetence følger af denne artikels direkte virkning (jf. i denne retning dom af 30.1.1974, BRT og Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs, 127/73, EU:C:1974:6, præmis 15).

52 Som det følger af fast retspraksis, påhviler det nemlig de nationale retsinstanser, der inden for rammerne af deres kompetence har til opgave at anvende de EU-retlige bestemmelser, at sikre ikke blot den fulde virkning af disse bestemmelser, men ligeledes at beskytte de rettigheder, som de tillægger borgerne (dom af 6.6.2013, Donau Chemie m.fl., C-536/11, EU:C:2013:366, præmis 22 og den deri nævnte retspraksis). De nationale retsinstanser skal således sikre den retsbeskyttelse, som for borgerne følger af den direkte virkning af EU-rettens bestemmelser (jf. i denne retning dom af 16.12.1976, Rewe-Zentralfinanz og Rewe-Zentral, 33/76, EU:C:1976:188, præmis 5).

53 For det tredje skal det fremhæves, at de nationale retsinstansers kompetence, der er nævnt i nærværende doms præmis 51, som generaladvokaten i det væsentlige har anført i punkt 43 og 44 i forslaget til afgørelse, ikke påvirkes af anvendelsen af artikel 84 EF og 85 EF, eftersom ingen af disse to bestemmelser, som vedrører henholdsvis medlemsstaternes myndigheders og Kommissionens administrative gennemførelse af Unionens konkurrenceregler, begrænser de nationale retsinstansers anvendelse af artikel 81 EF, navnlig i privatretlige tvister.

54 Det fremgår af betragtningerne i nærværende doms præmis 45-53, at forordning nr. 1/2003, for så vidt som denne forordnings artikel 6 bestemmer, at de nationale retsinstanser har kompetence til at anvende artikel 81 EF og 82 EF, ikke kan anses for at have indført en ny retsnorm, der finder anvendelse på de sektorer i økonomien, hvori der inden forordningens ikrafttræden ikke fandtes bestemmelser, der var vedtaget i henhold til artikel 83 EF. Nævnte artikel 6 er nemlig kun en erindring om den kompetence, som disse nationale retsinstanser har i medfør af den direkte virkning af artikel 81 EF og 82 EF.

55 Når dette er sagt, skal det præciseres, at udøvelsen af den kompetence, som de nationale retsinstanser herved er tillagt, navnlig kan begrænses af retssikkerhedsprincippet, især som følge af behovet for at undgå, at disse retsinstanser og de enheder, der har til opgave at gennemføre Unionens konkurrenceregler administrativt, træffer modstridende afgørelser, samt af behovet for at opretholde de beslutningsmæssige og lovgivningsmæssige kompetencer for de EU-institutioner, der har til opgave at gennemføre disse regler, navnlig artikel 81, stk. 3, EF, og at sikre den obligatoriske virkning af deres retsakter.

56 Det er henset til disse betragtninger, at Domstolen navnlig har fastslået, at når de nationale retsinstanser træffer afgørelse vedrørende aftaler eller praksis, som fortsat kan gøres til genstand for en kommissionsafgørelse, skal de undlade at træffe afgørelser, der er i strid med den afgørelse, Kommissionen har til hensigt at træffe vedrørende anvendelsen af artikel 81, stk. 1, EF, artikel 82 EF og artikel 81, stk. 3, EF (jf. i denne retning dom af 28.2.1991, Delimitis, C-234/89, EU:C:1991:91, præmis 47, og af 14.12.2000, Masterfoods og HB, C-344/98, EU:C:2000:689, præmis 51), og at de, når de træffer afgørelse vedrørende aftaler eller praksis, som allerede er genstand for en kommissionsafgørelse, så meget desto mindre kan træffe afgørelser, som er i strid med en sådan afgørelse (dom af 14.12.2000, Masterfoods og HB, C-344/98, EU:C:2000:689, præmis 52).

57 Denne retspraksis er nu i øvrigt kodificeret i artikel 16, stk. 1, i forordning nr. 1/2003 (jf. i denne retning dom af 6.11.2012, Otis m.fl., C-199/11, EU:C:2012:684 præmis 50, og af 9.12.2020, Groupe Canal + mod Kommissionen, C-132/19 P, EU:C:2020:1007, præmis 112).

58 Eftersom Kommissionen i såvel 2010-afgørelsen som 2017-afgørelsen i det væsentlige fandt, at den ikke havde kompetence til at anvende artikel 81, stk. 1, EF på den i hovedsagen omhandlede adfærd, kan sagsøgte i hovedsagen imidlertid ikke gøre gældende, at der er risiko for, at den forelæggende ret i denne sag træffer en afgørelse, der er i strid med en afgørelse, som Kommissionen har truffet eller har til hensigt at træffe i en procedure, som Kommissionen har indledt, som omhandlet i artikel 16, stk. 1, i forordning nr. 1/2003.

59 De betragtninger, der er anført i nærværende doms præmis 55, har ligeledes foranlediget Domstolen til at begrænse de nationale retsinstansers mulighed for i medfør af artikel 81, stk. 2, EF at frakende visse aftaler og vedtagelser deres retsvirkning i en situation, hvor disse aftaler og vedtagelser forelå inden ikrafttrædelsen af de i artikel 83, stk. 1, EF omhandlede bestemmelser, som senere fandt anvendelse på disse afgørelser og vedtagelser.

60 Domstolen har således fastslået, at aftaler, der var indgået, før forordning nr. 17 trådte i kraft, og som var anmeldt til Kommissionen i overensstemmelse med bestemmelserne i denne forordning, var foreløbigt gyldige, hvilket bevirkede, at de nationale retsinstanser, så længe Kommissionen eller medlemsstaternes myndigheder ikke havde truffet afgørelse i henhold til bestemmelserne i nævnte forordning, ikke kunne frakende aftalerne deres retsvirkning i medfør af artikel 81, stk. 2, EF (jf. i denne retning dom af 6.4.1962, de Geus, 13/61, EU:C:1962:11, Sml. 1954-1964 s. 293, af 6.2.1973, Brasserie de Haecht, 48/72, EU:C:1973:11, præmis 8 og 9, af 10.7.1980, Lancôme og Cosparfrance Nederland, 99/79, EU:C:1980:193, præmis 16, og af 28.2.1991, Delimitis, C-234/89, EU:C:1991:91, præmis 48).

61 Det skal fremhæves, at denne foreløbige gyldighed er nødvendiggjort ved den omstændighed, at artikel 5, stk. 1, sammenholdt med artikel 6, stk. 2, i forordning nr. 17, foreskrev, at Kommissionen med tilbagevirkende kraft kunne erklære EØF-traktatens artikel 85, stk. 1 (senere artikel 81, stk. 1, EF), uanvendelig på nævnte aftaler i medfør af EØF-traktatens artikel 85, stk. 3 (senere artikel 81, stk. 3, EF), og at et det ville være i strid med det almindelige retssikkerhedsprincip at frakende disse aftaler retsvirkninger, endnu før det var blevet muligt at fastslå, om EØF-traktatens artikel 85 fandt anvendelse på disse eller ej (jf. i denne retning dom af 6.4.1962, de Geus, 13/61, EU:C:1962:11, Sml. 1954-1964 s. 293).

62 I det foreliggende tilfælde kræver betragtninger som dem, der er nævnt i nærværende doms præmis 55, imidlertid ikke, at de nationale retsinstansers mulighed for at anvende artikel 81 EF på virksomheders adfærd, der som den af hovedsagen omhandlede adfærd fandt sted, før

forordning nr. 1/2003 trådte i kraft, og inden for rammerne af artikel 84 EF og 85 EF, begrænses på samme måde som i den retspraksis, der er omhandlet i denne doms præmis 60, med forbehold for, at forældelsesregler eventuelt finder anvendelse.

63 Forordning nr. 1/2003, som nu finder anvendelse inden for den sektor, hvori den af hovedsagen omhandlede adfærd fandt sted, indeholder nemlig ikke en bestemmelse, som gør det muligt med tilbagevirkende kraft at godkende aftaler eller praksis, der fandtes, før denne forordning trådte i kraft. Denne forordnings artikel 34, stk. 1, bestemmer i øvrigt, at de anmeldelser af aftaler, der forelægges Kommissionen i henhold til bl.a. forordning nr. 17, bortfalder fra den 1. maj 2004. Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at sagsøgte i hovedsagen under alle omstændigheder ikke havde anmeldt den i hovedsagen omhandlede adfærd.

64 De betragtninger, der er anført i nærværende doms præmis 55, har endvidere foranlediget Domstolen til at begrænse de nationale retsinstansers mulighed for at frakende visse aftaler deres retsvirkninger før ikrafttrædelsen af bestemmelserne i artikel 83, stk. 1, EF, som senere ville finde anvendelse på disse. I dom af 30.4.1986, Asjes m.fl. (209/84-213/84, EU:C:1986:188, præmis 68), og af 11.4.1989, Saeed Flugreisen og Silver Line Reisebüro (66/86, EU:C:1989:140, præmis 20), hvortil sagsøgte i hovedsagen og Kommissionen har henvist, fastslog Domstolen i det væsentlige, at de nationale retsinstanser, indtil den af artikel 83, stk. 1, EF omhandlede lovgivning trådte i kraft, ikke på eget initiativ kunne fastslå, at en aftale eller en praksis var uforenelig med artikel 81, stk. 1, EF, og kun kunne frakende retsvirkningerne i medfør af artikel 81, stk. 2, EF i forhold til aftaler og praksis, som medlemsstaternes myndigheder i henhold til artikel 84 EF anså for at falde ind under anvendelsesområdet for artikel 81, stk. 1, EF, og som ikke kunne fritages for forbuddet som omhandlet i artikel 81, stk. 3, EF, eller for hvilke Kommissionen havde konstateret en overtrædelse i henhold til artikel 85, stk. 2, EF.

65 Det fremgår imidlertid af præmis 20 og 32 i dom af 11. april 1989, Saeed Flugreisen og Silver Line Reisebüro (66/86, EU:C:1989:140), at denne begrænsning af de nationale retsinstansers mulighed for at anvende artikel 81 EF alene var begrundet i behovet for at opretholde beføjelserne for de institutioner, som i medfør af de anvendelsesregler, der skulle vedtages i henhold til artikel 83 EF, skulle erklæres kompetente til at udforme konkurrencepolitikken ved at indrømme eller afvise at indrømme fritagelser i medfør af artikel 81, stk. 3, EF. Eftersom EU-lovgiver på tidspunktet for afsigelsen af denne dom endnu ikke havde udøvet sin kompetence i henhold til artikel 83 EF og artikel 85, stk. 3, EF i forhold til sektoren for lufttransporttjenester mellem lufthavne i EU og lufthavne i tredjelande, kunne vedtagelsen af en ordning, hvorved artikel 81, stk. 1, EF med tilbagevirkende kraft blev erklæret uanvendelig på visse aftaler i medfør af artikel 81, stk. 3, EF, svarende til den ordning, der blev indført ved forordning nr. 17, ikke udelukkes.

66 Til forskel fra den retspraksis, som er omhandlet nærværende doms præmis 64, og som vedrører de nationale retsinstansers mulighed for at frakende visse aftaler deres retsvirkninger, inden de i artikel 83, stk. 1, EF omhandlede bestemmelser, som senere skulle finde anvendelse på disse, trådte i kraft, vedrører tvisten i hovedsagen, som det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, en undersøgelse, efter at forordning nr. 1/2003 var trådt i kraft, af, om adfærd, der fandt sted inden denne forordnings ikrafttræden og inden for rammerne af artikel 84 EF og 85 EF, var forenelig med artikel 81, stk. 1, EF. Da søgsmålet i hovedsagen blev anlagt, havde EU-lovgiver ved vedtagelsen af nævnte forordning og af forordning nr. 411/2004 således allerede udøvet den kompetence, der er omtalt i nærværende doms præmis 65, i forhold til sektoren for lufttransporttjenester mellem lufthavne i EU og lufthavne i tredjelande, hvorfor der ikke er grundlag for at begrænse den forelæggende rets mulighed for at anvende artikel 81, stk. 1, EF på den i hovedsagen omhandlede adfærd.

67 På denne baggrund er den af den forelæggende ret anførte omstændighed, at der ikke var vedtaget en afgørelse i medfør af artikel 84 EF eller 85 EF med hensyn til denne adfærd, ikke til hinder for, at denne ret kan anvende artikel 81 EF på den nævnte adfærd med henblik på at vurdere, om sidstnævnte artikel var blevet overtrådt, og i givet fald tilkende erstatning for den heraf følgende skade.

68 Hvad i anden række angår fortolkningen af artikel EØS-aftalens artikel 53 skal det bemærkes, at denne artikel i samme vendinger som artikel 81 EF forbyder aftaler mellem virksomheder, vedtagelser inden for sammenslutninger af virksomheder og samordnet praksis, der kan påvirke handelen mellem de kontraherende parter i denne aftale, og som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for EØS.

69 Det skal endvidere fremhæves, at EØS-aftalen er en integrerende del af EU-retten (jf. i denne retning dom af 2.4.2020, Ruska Federacija, C-897/19 PPU, EU:C:2020:262, præmis 49).

70 Denne aftale bekræfter de privilegerede forbindelser mellem Unionen, dens medlemsstater og staterne i Den Europæiske Frihandelssammenslutning (EFTA), som bygger på naboskab, mangeårige fælles værdier og europæisk identitet. Det er i lyset af disse privilegerede forbindelser, at et af hovedformålene med EØS-aftalen skal forstås, nemlig udvidelsen af det indre marked, der består på Unionens område, til EFTA-staterne. I dette perspektiv har flere af bestemmelserne i denne aftale til formål at sikre en så ensartet fortolkning som mulig af denne inden for hele EØS. Det tilkommer herved Domstolen at sørge for, at de bestemmelser i EØS-aftalen, der i det væsentlige er identiske med bestemmelserne i EUF-traktaten, fortolkes ensartet inden for medlemsstaterne (jf. i denne retning dom af 2.4.2020, Ruska Federacija, C-897/19 PPU, EU:C:2020:262, præmis 50 og den deri nævnte retspraksis).

71 Det følger heraf, at eftersom EØS-aftalens artikel 53 i det væsentlige er identisk med artikel 81 EF, skal den fortolkes på samme måde som denne.

72 Forordning nr. 1/2003 og nr. 411/2004 er endvidere blevet anvendelige inden for rammerne af EØS-aftalen, efter at afgørelse truffet af Det Blandede EØS-udvalg nr. 130/2004 af 24. september 2004 om ændring af bilag XIV (Konkurrence), protokol 21 (om gennemførelse af konkurrencereglerne for virksomheder) og protokol 23 (om samarbejde mellem tilsynsmyndighederne) til EØS-aftalen (EUT 2005, L 64, s. 57) og afgørelse truffet af Det Blandede EØS-udvalg nr. 40/2005 den 11. marts 2005 om ændring af bilag XIII (transport) og protokol 21 (om gennemførelse af konkurrencereglerne for virksomheder) til EØS-aftalen (EUT 2005, L 198, s. 38) trådte i kraft den 19. maj 2005.

73 For så vidt som den i hovedsagen omhandlede adfærd kan påvirke handelen mellem de kontraherende parter i EØS-aftalen, hvilket det påhviler den forelæggende ret at efterprøve, finder de betragtninger, der er anført i nærværende doms præmis 47-67, på denne baggrund anvendelse mutatis mutandis på fortolkningen af denne aftales artikel 53 i tvisten i hovedsagen.

74 Som den norske regering og EFTA-Tilsynsmyndigheden i det væsentlige har gjort gældende, og som generaladvokaten har anført i punkt 88 i forslaget til afgørelse, kan det forhold, at EØS-aftalen ikke indeholder en bestemmelse svarende til artikel 84 EF, i denne forbindelse ikke rejse tvivl om denne konklusion, eftersom denne bestemmelse, som det er præciseret i nærværende doms præmis 53, ikke påvirker de nationale retsinstansers kompetence i medfør af den direkte virkning af artikel 81 EF.

75 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det forelagte spørgsmål besvares med, at artikel 81 EF, 84 EF og 85 EF samt EØS-aftalens artikel 53 skal fortolkes således, at en national retsinstans i en privatretlig tvist vedrørende et erstatningssøgsmål, som den er forelagt, efter at forordning nr. 1/2003 trådte i kraft, har kompetence til at anvende artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 på virksomheders adfærd inden for sektoren for lufttransport mellem en medlemsstat og et andet tredjeland end Schweiz, som fandt sted før den 1. maj 2004, på virksomheders adfærd inden for sektoren for lufttransport mellem en medlemsstat og Schweiz, som fandt sted før den 1. juni 2002, og på virksomheders adfærd inden for sektoren for lufttransport mellem et EØS-land, der ikke er en medlemsstat, og et tredjeland, som fandt sted inden den 19. maj 2005, selv om der hverken er truffet en afgørelse i henhold til artikel 84 EF eller i henhold til 85 EF vedrørende denne adfærd, for så vidt som nævnte adfærd kunne påvirke henholdsvis samhandelen mellem medlemsstaterne og samhandelen mellem de kontraherende parter i EØS-aftalen.

## Sagsomkostninger

76 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra de nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Anden Afdeling) for ret:

**Artikel 81 EF, 84 EF og 85 EF samt artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde af 2. maj 1992 skal fortolkes således, at en national retsinstans i en privatretlig tvist vedrørende et erstatningssøgsmål, som den er forelagt, efter at Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i […] artikel 81 [EF] og 82 [EF] trådte i kraft, har kompetence til at anvende artikel 81 EF og artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde på virksomheders adfærd inden for sektoren for lufttransport mellem en medlemsstat og et andet tredjeland end Schweiz, som fandt sted før den 1. maj 2004, på virksomheders adfærd inden for sektoren for lufttransport mellem en medlemsstat og Schweiz, som fandt sted før den 1. juni 2002, og på virksomheders adfærd inden for sektoren for lufttransport mellem et land i Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde, der ikke er en medlemsstat, og et tredjeland, som fandt sted inden den 19. maj 2005, selv om der hverken er truffet en afgørelse i henhold til artikel 84 EF eller i henhold til artikel 85 EF vedrørende denne adfærd, for så vidt som nævnte adfærd kunne påvirke henholdsvis samhandelen mellem medlemsstaterne og samhandelen mellem de kontraherende parter i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde.**

Underskrifter